KNJIŽNA POROČILA IN OCENE
BOOK REVIEWS

Darko Knez: ***Svetinjice : iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije = Pilgrimage badges : from the collections of the National Museum of Slovenia,*** Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 2001, 288 str. : ilustr. (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev; 3)

Pričujoča monografija je prva sistematična študija svetinjic na Slovenskem. Osnova študije je skupina štiristopetdesetih predmetov iz zbirke devocionalij Oddelka za zgodovino in uporabno umetnost Narodnega muzeja Slovenije, h kateri sodijo še križi, rožni venci, relikviariji, amuleti, škapulirji, ampule, školjke in podobice.

V prvem poglavju, ki prinaša pregled dosedanjega raziskovanja te teme v Evropi in v Sloveniji, avtor uvodoma ugotavlja, da so svetinjice pomemben kulturnozgodovinski materialni vir zlasti za raziskovanje ljudske pobožnosti in duhovnosti, da pa doslej raziskovalcev niso podrobneje zanimale. Razlog za to išče v množični proizvodnji svetinjic in v anonimnosti njihovih izdelovalcev. Razveseljuje ga dejstvo, da se stanje proučenosti v evropskem okviru spreminja svetinjicam v prid, saj postajajo predmet raziskovanja v različnih evropskih muzejih. Temu sledi pregled najpomembnejših zlasti nemških in avstrijskih monografij in člankov, ki so v precejšnji meri s področij numizmatike in arheologije, kar kaže na dozdajšnji status svetinjic kot raziskovalnega področja. V slovenskem okviru jih v delu Slovenska ljudska umetnost omenja Gorazd Makarovič (1982), o njihovih najdbah pišejo v svojih poročilih arheologi. Temu lahko dodamo, da se je v zadnjem času z družbenimi svetinjami oziroma s svetinjicami kot znaki Marijinih družb ukvarjal Drago Zalar v knjigi Marijine družbe na Slovenskem (2001).

Sledeče poglavje nam prinaša definicijo svetinjice, strnjeno védenje o njihovih funkcijah, o formalnih značilnostih (tu pogrešamo primerjalno formalno analizo predmetov glede na njihove različne funkcije – npr. prvoobhajilna, družbena...) in o njihovi uporabi skozi čas ter v kontekstu šeg življenjskega cikla in kot zunanjih znakih religioznosti. Vendar vsi ti podatki ostajajo na

nivoju splošnih povzetkov, tako da pogrešamo njihovo konkretnejšo umestitev v širši evropski, še posebej pa v slovenski okvir. To bi seveda zahtevalo podrobnejšo raziskavo, s katero bi sledili spremembam te materialne prvine kot simbola religioznosti primerjalno skozi čas, prostor in socialno razlikovanje.

V poglavju o izdelovanju svetinjic se seznanimo z nekaj podatki o znanih izdelovalcih iz Italije in Avstrije in izvemo, da so izdelovalci večine svetinjic neznani, in da si pri ugotavljanju provenience lahko pomagamo s časom nastanka božje poti, s stilno analizo svetinjice ali s primerjavo gradiva, izkopanega skupaj z njo ob predpostavki, da je najdišče znano. Tu bi dodali, da je upoštevanje samo slednjega za ugotavljanje datacije lahko zavajajoče in da je za datiranje in ugotavljanje provenience potrebno upoštevati vse razpoložljive kriterije (analiza motiva, tip črk, tehnologija izdelave...). Bralec žal ostane nepoučen o materialih, tehnologijah in orodjih za izdelavo svetinjic, čemur je namenjen le en odstavek.

Uvodnim, splošnejšim, poglavjem sledijo poglavja, ki so neposredno povezana z zbirko Narodnega muzeja Slovenije:

- historiat zbirke, ki je zanimivo branje zlasti z vidika zgodovine Narodnega in Etnografskega muzeja oziroma z vidika pogledov muzealcev na vlogo in pomen določenih zbirk;
- datacija, ki je številčna analiza predmetov glede na časovni izvor; tu bi si želeli izvedeti kaj več o osnovnih vodilih za določanje datacije; dober primer bi lahko bila skupina svetinjic z motivom sv. Benedikta, ki so v zbirki zastopane s predmeti od 15. do 20. stoletja (str. 28);
- najdišča, kjer pogrešamo analizo na osnovi zbranih podatkov;
- analiza, ki je pregled in kratka razlaga motivov, ki se najpogosteje pojavljajo na svetinjicah: Marija (44 %), svetniki (34 %), svetnice (3 %), papeži (3 %) in razno (16 %);
- katalog predmetov, ki so razvrščeni kronološko in so predstavljeni s fotografijo averja in reverja v merilu 1:1.

Kataloške enote sestavljajo sledeči podatki: datacija, mere, teža, aver, rever, material, inventarna številka in ponekod signatura. Tu moremo ugotoviti kar nekaj nedoslednosti. V trinajstih primerih smo deležni le razlage napisa na aversu, ne pa tudi opisa ali razlage napisa na reversu (in obratno). Želeli bi vedeti tudi, kako ločiti aver od revera, ker to ni vedno samo po sebi umevno. Avtor na strani 33, kjer določi osnovne standardne podatke za kataloško enoto, navede tudi podatek o motivu, ki pa ga žal na kataloških straneh ne najdemo. Menimo, da bi bilo to nujno potrebno. Ponekod, kot na primer pri predmetu s kataložno številko 2, bi analiza motiva vplivala tudi na drugačno (pravilno) datacijo. V zvezi z motiviko je tudi poimenovanje tipa Matere božje sedmih žalosti, ki jo avtor enkrat poimenuje tako, drugič pa Žalostna mati božja (kat. št. 8, 57, 77, 109, 176, 183, 318, 319 in 446). Dobro je, da je avtor razbral vse napise, vendar pa ti niso vedno prevedeni, oziroma so ponekod prevedeni

pomanjkljivo (kat. št. 18 rever, 26 aver, 39 rever, 43 aver, 74 rever, 89 rever, 91 rever, 102 aver, 104 aver, 105 aver, 108 aver, 122 aver, 125 aver, 134 rever, 136 rever, 152 aver in rever, 157 aver, 228 rever, 234 rever, 242 aver in 243 rever). V nekaterih kataloških enotah se pojavlja podatek o signaturi. Iz slik lahko razberemo, da so to različne oznake od črkovnih do zvezdic, vendar ni nikjer pojasnjeno kaj več o tem (kat. št. 170, 227, 236, 241, 271, 272, 295, 300, 301, 307, 311, 315, 325, 344, 384, 398, 399, 415 in 417). Na koncu kataloškega dela bi koristila vsaj indeksa motivov in svetišč, od koder so posamezni predmeti.

Besedilo monografije je razen kataloškega dela prevedeno v angleščino.

Naj na koncu zapišemo, da je monografija o zbirki svetinjic iz Narodnega muzeja Slovenije lep dosežek, ki nam na enem mestu prinaša uvid v droben segment materialne kulture Slovencev. Želeli pa bi si, da bi nam avtor o posameznih plasteh védenja o tej temi povedal še kaj več.

Bojana Rogelj Škafar

Marija Stanonik (zbr. in ured.): *Bela Ljubljana : zgodbe iz slovenske prestolnice*, Ljubljana : Kmečki glas, 2001, 397 str., [4] f. barvne pril., (Zbirka Glasovi; knj. 23)

V ljubljanski založbi Kmečki glas je v septembru zagledala luč sveta knjiga, ki je nastajala kar nekaj časa in je bila ob koncu že zelo zaželena. Pisali so jo namreč zelo različni ljudje: stari in mladi, bolj ali manj šolani, med njimi profesorji, gospodinje, novinarji in celo prednica klaris. Vsem pa je bila skupna pripadnost mestu Ljubljani. Takšna pripadnost, ki je urednici dr. Mariji Stanonik, ki ni bila rojena v mestu, v uvodu izvabila pripombo, češ "kaj vemo mi, prišleki, parveniji, kdaj celo pritepenci, o dihanju mesta, če nas že na zunaj prepoznavajo, da nismo zrasli z njim in se včasih počutim krivo zaradi izgubljenih polj, na katerih je nekdaj rumenela pšenica, danes pa so zabetonirana v naša stanovanja".

Urednica sama najbolje ve, koliko truda je bilo potrebno, da je zbrala najprej tiste, ki naj bi napisali po lastni presoji kakršnekoli spomine na življenje, ki so ga preživeli v mestu, in koliko časa in truda je bilo potrebno, ko jih je bilo treba občasno podrezati in poprositi za prispevke. Najbrž je vse skupaj spominjalo bolj na obsežno podjetje kot na uredniško delo. Nekateri od sodelavcev so bili že kar v letih, in res se je zgodilo, da se jim je, čeravno ne najstarejšim, še preden je knjiga izšla, iztekla življenja ura. Ena od najbolj plodnih dopisovalk, gospa Mirjam Tozon, je z velikim veseljem še doživela izid in je knjigo tudi še prelistala. Kmalu zatem se je poslovila in njeni spomini bodo zdaj bogatili samo še bralce.